

Treći dio

Učešće u politici:

Participacija kroz komunikaciju

Nastavna jedinica 8: Sloboda

Javna rasprava

Zašto sloboda (govora) ne funkcionira bez strogih pravila?

Nastavna jedinica 9: Mediji

Učestvovati u demokratiji preko medija

Producenti i korisnici medija kao cenzori i selektori programa

NASTAVNA JEDINICA 8

SLOBODA

Viši srednji nivo

Javna rasprava

Zašto sloboda (govora) ne funkcioniše bez strogih pravila?

8.1 Koji problemi nas zanimaju?

Učenici učestvuju u planiranju rasprave

8.2 Pripremanje rasprave

Ključne izjave i strategije za raspravu

8.3 Raspravljamo – odlučujemo – izvještavamo

Javna rasprava i odlučivanje

8.4 Jedna rasprava – različite perspektive Učenici se osvrću na raspravu

Nastavna jedinica 8

Sloboda

Javna rasprava

Zašto sloboda (govora)

ne funkcionira bez strogih pravila?

Uvod za nastavnike

Zašto sloboda (govora) ne funkcionira bez strogih pravila?

Nekim bi čitaocima to pitanje moglo da se čini čudnim. Na kraju krajeva, sloboda znači da možemo reći i činiti šta želimo. Demokratija je sistem za otvorena, slobodna društva. Stroga pravila podsjećaju nas na nešto sasvim različito – na autokratsku vladavinu, na primjer. Dakle, koja se poruka krije iza tog pitanja? Ukratko, sloboda i jednakost su blizanci. Svi uživamo pravo na slobodu, ali treba nam i jednaka mogućnost da ih ostvarimo – zbog toga su nam potrebna pravila. U ovoj jedinici, učenici će spoznati važnost tog principa za učešće u demokratiji.

Zašto je u ovoj jedinici naglasak stavljen na raspravu

Građani koji učestvuju u demokratiji učestvuju u različitim raspravama, a time ostvaruju i svoje ljudsko pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. Javna rasprava je vještina koja se može naučiti, pa je stoga učenicima potrebno vježbanje u školi. Zbog toga učenici uče kako da vode raspravu, a ova jedinica je povezana sa ključnim pojmom slobode. Sloboda govora i izražavanja ovdje je od posebne važnosti.

Šta učenici rade na času posvećenom raspravi?

U raspravi učestvuje jedanaest učenika. Svaki debatni tim sastoji se od pet učenika i predsjedavajućeg. Ostali učenici prate raspravu, ali i aktivno učestvuju. Tri tima učenika pišu izvještaj o raspravi i u posljednjoj lekciji ove jedinice izvještavaju razred o raspravi. Ostali učenici su publika, a njihova je uloga da procijene argumente, odluče koja je strana na kraju uspjela da ih uvjeri i da glasaju o tome koju stranu podržavaju. Kao i u politici, jedna strana dobija većinu pristalica.

Šta će učenici naučiti u ovoj jedinici?

Rasprava se odvija po strogim pravilima kako bi se osiguralo da svaki učenik dobije pravednu i jednaku priliku da govori. Predsjedavajući prekida učenike koji govore duže od predviđenog vremena. To pravilo je nužno jer štiti pravo svakog govornika na slobodno izražavanje u okviru propisanog vremena. Prema tome, sloboda ne funkcionira bez strogih pravila (vidi podnaslov ove jedinice). Bez tog principa ni jedan demokratski sistem ne bi funkcionisao, niti bi ljudska prava mnogo značila u životima ljudi.

Koji je zadatak nastavnika u ovoj jedinici?

U ovoj jedinici mnogo vremena ostavljeno je učenicima za samostalni rad kako bi uvježbavali svoju vještinu raspravljanja i zapažanja, ali i snosili odgovornost za ono što čine. Lekcije 2-4 počinju s izlaganjima učenika. Kada učenici samostalno rade, nastavnikova uloga jeste uloga instruktora: on posmatra učenike da bi utvrdio što rade dobro i kojim je od njihovih kompetencija potrebno posvetiti više pažnje i uvježbavanja. Nastavnik im pruža podršku ako je zatraže, ali ne bi smio da im nudi rješenja zadataka.

Razvijanje kompetencije: povezanost s drugim jedinicama ovog priručnika

Šta pokazuje ova tabela?

Naslov ovog priručnika, „Učestvovati u demokratiji“, stavlja naglasak na kompetencije aktivnog građanina u demokratiji. Tabela pokazuje potencijal za sinergijski učinak jedinica koje su sastavni dio ovog priručnika. Iz nje se vidi koje kompetencije se razvijaju u jedinici 8 (osjenčeni red tabele). Masno uokvirena kolona pokazuje kompetencije političkog odlučivanja i djelovanja – uokvirena je zbog velike povezanosti sa učešćem u demokratiji. Redovi ispod toga pokazuju povezanost s drugim jedinicama ovog priručnika: koje kompetencije se razvijaju u tim jedinicama, a predstavljaju podršku učenicima u jedinici 8?

Kako možemo koristiti ovu tabelu?

Nastavnici mogu koristiti ovu tabelu kao instrument za različito planiranje nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

- Tabela pomaže nastavnicima koji samo nekoliko lekcija mogu posvetiti obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može izabrati samo ovu jedinicu, a izostaviti ostale, jer zna da neke ključne kompetencije, u izvjesnoj mjeri, razvija i ova jedinica – npr. analiza, reflektivna upotreba medija i odgovornost.
- Tabela pomaže nastavnicima da iskoriste sinergijske učinke koji učenicima omogućavaju da u više navrata budu obučavani u cilju razvijanja važnih kompetencija, u različitim kontekstima koji su višestruko povezani. U tom slučaju nastavnik bira i kombinuje nekoliko jedinica.

Jedinice	Dimenzije razvijanja kompetencije			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metodi i vještine	Učešće u demokratiji. Političko odlučivanje i djelovanje	
8. Sloboda	Prepoznavanje ključnih izjava. Povezivanje i rangiranje argumenata; izbor. Analiziranje selektivne konstrukcije stvarnosti koju sprovode mediji.	Raspravljanje: kratke i jasne izjave. Igranje u timu. Pisanje novosti.	Odlučivanje većinom glasova.	Etika međusobnog Uvažavanja.
2 Odgovornost	Odgovornost je čak važnija			
7 Jednakost	Analiziranje i rješavanje većinskih/manjinskih problema		od pravila u svrhu funkcionisanja demokratije (jedinice 2 i 7)	

5 Pravila i propisi			Neutralizovanje potencijalno trajnog sukoba interesa utvrđivanjem sistema pravila i propisa.	
6 Vlast i politika	Proučavanje rasprave o utvrđivanju programa i političkom odlučivanju.		Prepoznavanje gdje u političkim procesima odlučivanja građani mogu intervenisati.	
9 Mediji	Analiziranje selektivne konstrukcije stvarnosti od strane medija.	Pisanje novosti.	Refleksivna upotreba informacija koje prenose mediji.	

NASTAVNA JEDINICA 8: Sloboda – javna rasprava

Zašto sloboda (govora) ne funkcioniše bez strogih pravila?

Tema lekcije	Razvijanje kompetencije /ishodi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metod
Lekcija 1 Koji problemi nas zanimaju? (3 sedmice unaprijed)	Preuzimanje odgovornosti. Kriterijumi za izbor pitanja za raspravu u razredu: politički značaj, interesi učenika, povezanost s učeničkim razumijevanjem i iskustvom.	Učenici izlažu ideje i prikupljaju informacije o pitanjima za raspravu.	Radni list za učenike 8.1. Informacije kroz medije. Bilješke o ličnom iskustvu i stavovima. <i>Flip chart.</i>	Rad u parovima.
Lekcija 2 Priprema za raspravu.	Participacija: učenici biraju glasanjem. Metodi i vještine: timski rad.	Učenici pripremaju svoje uloge za raspravu.	Radni listovi za učenike 8.2-8.5, 9.1. Medijske informacije. Tabloid, kvalitetna štampa, časopis za mlade.	Grupni rad, kooperativno učenje.
Lekcija 3 Raspravljamo – odlučujemo – izvještavamo	Slobodno govoriti; raspravljati sa suparnikom; sarađivati u timu. Pratiti i ocjenjivati razmjenu argumenata.	Učenici učestvuju ili posmatraju i slušaju raspravu. Zadaci u nastavku za grupe koje pripremaju lekciju refleksije.	Radni listovi za učenike 8.2-8.5, 9.1.	Rasprava. Grupni rad (glasanje). Izvještavanje.
Lekcija 4 Jedna rasprava – različite perspektive.	Analiziranje i ocjenjivanje zajedničkog iskustva. Mediji oblikuju našu percepciju stvarnosti. Pravila garantuju jednake mogućnosti ostvarivanja prava na slobodu.	Učenici upoređuju medijske novosti o raspravi. Učenici se osvrću na iskustvo raspravljanja.	Učenici pišu novinske izvještaje. Nastavni materijali 9.1.	Izlaganje. Rasprava.

Lekcija 1

Koji problemi nas zanimaju?

Učenici učestvuju u planiranju rasprave

Napomena: ova lekcija se obrađuje tri sedmice prije ostalih lekcija.

Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.	
Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.	
Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.	
Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod , važni su sastavni dijelovi procesa učenja.	
Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.	
Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje kompetencije	Preuzimanje odgovornosti, izbor predmeta i materijala primjenom određenih kriterijuma.
Ishodi učenja	Kriterijumi za izbor tema za raspravu u razredu: politička relevantnost, interesi učenika, povezanost s učeničkim razumijevanjem i iskustvom.
Zadaci za učenike	Učenici izlažu ideje i prikupljaju informacije o pitanjima za raspravu.
Materijali i sredstva	Informacije preko medija. Bilješke o ličnom iskustvu i stavovima. Papir sa <i>flip chart</i> -a istaknut na zidu s učeničkim sugestijama i listom za provjeru (imena učenika s kućicom za kvačicu). Radni list za učenike 8.1.
Metod	Rad u parovima.
Raspored vremena	Uključivanje učenika u rad. 15 min.
	Uvod u zadatak 10 min.
	Rad u parovima. 15 min.
	Vremenski razmak između lekcija 1 i 2 3 sedmice

Informacije za nastavnika: zašto se ova lekcija obrađuje tri sedmice unaprijed

Ova lekcija obrađuje se tri sedmice prije svih ostalih, a razlog za to je da se učenicima omogućí pripremanje materijala za drugu lekciju i učešće u planiranju rasprave u okviru treće lekcije. Dakle, ova lekcija služi za **prethodno organizovanje**: učenici unaprijed dobijaju informacije koje će im biti potrebne za određeni zadatak.

Učešće u planiranju lekcija odgovara učešću u zajednici. U svim situacijama aktivni građanin je informisani građanin. Iz te perspektive, prethodno organizovanje rada u ovoj jedinici demonstrira osnovni princip učešća u demokratiji.

Prethodno organizovanje traži vremenski period od približno tri sedmice između prve i ostalih lekcija (nastavnik stoga mora odlučiti kako da obrađuje lekcije unutar tog perioda). Taj se period dijeli u dvije faze:

Faza 1. (dvije sedmice): učenici rade u parovima. Na kraju faze 1, svaki tim predlaže neku temu o kojoj će se raspravljati jer smatraju da je zanimljiva i prikladna. Moraju obezbijediti informacije potrebne za rad u razredu (jedna stranica).

Učestvovati u demokratiji

Utvrđuje se datum kada se faza 1 završava, a kada faza 2 počinje.

Faza 2 (jedna sedmica): vrijeme za čitanje. Na kraju faze 2 svaki učenik zna sve predložene teme i pročitao je sve materijale. Svaki učenik je odabrao temu koja će biti predmet rasprave.

Raspored prethodnog organizovanja

Lekcije	Lekcija 1.			Lekcija 2
Aktivnosti učenika	Faza 1 Učenici sastavljaju svoje predloge za temu rasprave.		Faza 2 Učenici čitaju predloge.	Razred glasanjem bira problem
Raspored vremena	I sedmica	II sedmica	III sedmica	
	Krajnji rok			

Opis lekcije

Priprema prije lekcije

Za korak 1, raspravljanje: ako je potrebno, nastavnik je oslobodio prostor u učionici za vježbu raspravljanja.

Za korak 2.3, uputstva za zadatak: nastavnik je postavio dva papira sa *flip chart*-a na zid učionice.

1. Uključivanje učenika

Priprema: nastavnik trakom dužine od približno pet metara dijeli prostor na podu učionice. Učenicima je potrebno dovoljno prostora za stajanje s obje strane trake, a stoje okrenuti jedni prema drugima. Ukoliko je učionica premala ili prenatrpana, zadatak se može organizirati i u hodniku.

Nastavnik traži od učenika da stanu u krug oko te linije. Zatim kaže sljedeće:

„Svako dijete bi u školi trebalo da provede dodatnu godinu dana.”

Nastavnik poziva učenike da se premjeste na prostor s jedne strane trake – lijevo ako podržavaju izjavu, a desno ako se ne slažu. Učenici nekoliko minuta razmjenjuju svoja gledišta i ideje.

Zatim nastavnik poziva učenike da razmijene svoja gledišta. Pritom treba voditi računa o nekoliko pravila:

1. Dvije strane naizmjenično iznose svoje argumente.
2. Govornici se ne smiju prekidati.
3. Govornici imaju na raspolaganju 30 sekundi za iznošenje svog mišljenja.

Učenici potom razmjenjuju argumente, što djeluje kao rasprava. Nakon pet minuta ili prije, ako jednoj strani ponestane ideja, nastavnik zaustavlja raspravu i traži da se učenici vrate na svoja mjesta – stolice stoje u obliku pravougaonika radi lakše komunikacije.

2. Uvod u zadatak

2.1 Zbog čega je vođenje rasprave važno za učešće u demokratiji?

Nastavnik podsjeća na prethodnu aktivnost – radilo se o raspravi. U vrlo kratkom vremenu učenici su razmijenili mnogo ideja i argumenata. Učenici sada mogu da komentarišu stečeno iskustvo.

Nastavnik objašnjava učenicima važnost razvijanja debatnih vještina, budući da se mnoge rasprave u demokratskom okruženju odvijaju na taj način. Građani uživaju ljudska prava slobodnog mišljenja i izražavanja, ali potrebne su im vještine vođenja rasprave da bi ih ostvarili.

Nastavnik provjerava da li učenici razumiju i prihvataju tu definiciju zadatka za uvježbavanje.

2.2 Pojašnjenje: koja tema je prikladna za vođenje rasprave?

Nastavnik podsjeća na temu – učenici su pokazali da se radi o dobroj temi za raspravu. Šta neku temu čini dobrom za raspravu?

Nastavnik sluša ideje i sugestije učenika i ukratko ih zapisuje na tablu ili *flip chart*. Za očekivati je da će se one uglavnom poklapati s pet kriterijuma (3a-3e) sa radnog lista za učenike 8.1.

Nastavnik objašnjava kako će sljedeća rasprava biti zanimljivija i učenici će biti uspješniji ako sami izaberu temu rasprave. Dakle, imaju mogućnost da za sljedeću lekciju, za tri sedmice, izaberu temu. Do tada bi trebalo da daju predloge. Učenici će na sljedećem času izvršiti izbor.

Nastavnik dijeli radni list za učenike 8.1 i skreće pažnja na kriterijume koje su učenici predložili i traži da ih uporede s kriterijumima pod 3a-3e na radnom listu. Ako se učenici i nastavnik slože da treba izmijeniti popis kriterijuma, to će i učiniti.

2.3 Uputstva: skupljanje ideja na *flip chart*-u

Nastavnik odlazi do papira sa *flip chart*-a na zidu i traži da učenici pročitaju radni list 8.1 dok on istovremeno crta sljedeću tabelu:

Koja je tema dobra za raspravu?			
Svakodnevni ili školski život	Društvena ili kulturna pitanja	Politička pitanja	Ostala pitanja

Kada učenici budu pročitali radni materijal, nastavnik ih upućuje na *flip chart*. Tema o kojoj su učenici raspravljali na početku lekcije političke je prirode – kako bi obrazovanje u našoj zemlji trebalo biti organizovano? Ostale teme takođe su zanimljive:

- Političke teme;
- Društvene teme;
- Teme iz školskog i svakodnevnog života;
- Ostale teme – sve ostale ideje.

Učenici se mogu pozvati na lično iskustvo, ili na ono što znaju iz aktuelnog političkog života, ili pak mogu potražiti druge informacije.

U tom bi trenutku učenici trebalo da raspolazu nekim primjerima. Nastavnik ih podstiče da izlože svoje ideje. Ako se to pokaže preteškim, nastavnik može da pomogne sljedećim primjerima:

- *Svakodnevni ili školski život*: „Automobili donose više štete nego koristi.“
- *Društvene ili kulturne teme*: „Televizija igra pozitivnu ulogu u društvu.“ (Ili: internet, mobilni telefoni, itd.)
- *Političke teme*: „Žene bi trebalo da uživaju isti tretman kao muškarci.“

2.4 Uputstva: pridržavanje roka

Na kraju nastavnik objašnjava zašto postoji rok. Kako bi svi mogli pročitati materijale, zadan je rok – pet školskih dana prije početka prve lekcije. Učenici moraju znati da će oni birati temu, ali da unaprijed treba da pročitaju materijale. U protivnom se ne može održati demokratsko glasanje, a to mora biti organizovano efikasno i u okviru raspoloživog vremena za lekciju. Tokom obrade lekcije neće biti vremena za čitanje materijala.

Nastavnik daje učenicima uputstva o tome gdje da spremne bilješke i materijale.

Na kraju nastavnik naglašava da je važno da učenici odluče o kojoj će temi raspravljati.

3. Rad u parovima

Učenici formiraju parove i rade sami, slijedeći uputstva koje su dobili tokom lekcije i iz nastavnog materijala. Sami utvrđuju domaći zadatak.

Lekcija 2

Pripreme za raspravu

Ključne izjave i debatne strategije

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	<p>Učešće: učenici odlučuju glasanjem.</p> <p>Metodi i vještine: timski rad.</p>
Cilj učenja	
Zadaci za učenike	Učenici pripremaju svoje uloge u raspravi.
Materijali i sredstva	<p>Radni listovi za učenike 8.2-8.5, 9.1.</p> <p>Medijske informacije.</p> <p>Tabloid i kvalitetne novine, časopis za mlade.</p>
Metod	Grupni rad, saradničko učenje.
Raspored vremena	1. Učenici biraju temu. 10 min.
	2. Formiranje grupa za raspravu. 10 min.
	3. Grupni rad. 20 min.

Informacije

Jedinica se sastoji od dvije aktivnosti: 1. učenici biraju temu rasprave i 2. učenici formiraju grupe i pripremaju se za svoje uloge u raspravi: dva tima u raspravi (“afirmativan”, ili *pro* strana, i “negativan”, ili *contra* strana).

Glavni dio lekcije odnosi se na pripremanje rasprave. Zbog toga je važno da se glasanje obavi neometano i efikasno.

Vrlo uzbudljivo iskustvo grupa zaduženih za izvještavanje biće objavljivanje njihove priče u stvarnim novinama. Nastavnik to može predložiti timovima za izvještavanje. Ako se učenici slože, nastavnik s njima dogovara strategiju obraćanja nekoj od novina.

1. Učenici biraju temu

Nastavnik funkcioniše kao predsjedavajući tokom prve lekcije. Najprije zahvaljuje učenicima što su ponudili toliko zanimljivih ideja.

Od učenika se očekuje da su pročitali ideje i materijale koje su pripremile njihove kolege i da su odlučili o kojim temama bi htjeli da raspravljaju. Dva učenika mogu voditi postupak glasanja. Jedan od njih pita svakog učenika koji je njegov izbor. Drugi učenik na tabli sastavlja popis tema, stavljajući znak uz one koje se javljaju više puta. Potom se teme rangiraju, a razred glasanjem odlučuje između prve tri s popisa. Tako izabrana tema biće tema rasprave.

2. Formiranje grupa za raspravu

Nastavnik najavljuje pripreme za raspravu. Rasprava se odvija po određenim pravilima, a učenici formiraju grupe i timove koji preuzimaju različite uloge.

Učenici dobijaju radni list za učenike 8.2 i čitaju ga u tišini. Postavljaju pitanja da bi dobili pojašnjenje za sve što je potrebno dodatno objasniti, a (poželjno je) da drugi učenici ili nastavnik odgovore na ta pitanja. Učenici bi trebalo da razumiju uloge koje preuzimaju različiti timovi.

Učenici se pridružuju jednom od sljedećih timova. Tabela koja slijedi pokazuje koje grupe učestvuju u raspravi i koji im radni materijali trebaju. Timovi koji učestvuju u raspravi moraju imati jednog dodatnog člana u slučaju da se neki član tima razboli na dan održavanja rasprave.

Dva predsjedavajuća međusobno podijele zadatak vođenja rasprave i glasanja. Ako je jedan od njih odsutan zbog bolesti, drugi preuzima oba zadatka.

Grupa	Broj članova (+dodatni članovi)	Radni materijal br.
Debatni tim br. 1 ("afirmativan")	5 (+1)	8.3
Debatni tim br. 2 ("negativan")	5 (+1)	8.3
Prvi i drugi predsjedavajući	2	8.2, 8.4, 8.5
Timovi za izvještavanje (kvalitetna novina, tabloid, časopis za mlade)	3 x 2	8.6, 9.1
Čitalačka publika	Ostali učenici	8.5

To se može spretno izvesti crtanjem dviju kolona na tabli ili na dva papira sa *flip chart*-a. Učenici upisuju svoje ime u grupu po svom izboru. Ako je neka grupa popunjena, nastavnik i učenici zajedno odlučuju kako riješiti njihov problem. To je *njihov* problem, a ne nastavnikov. Iskustvo je pokazalo da su učenici spremni da sarađuju i grupe se formiraju brzo i sa zadovoljavajućim rezultatom za učenike.

3. Pripreme za raspravu

Grupe dobijaju primjerak radnog lista 8.3 (debatni timovi), 8.4 (čitalačka publika) ili 8.5 (reporteri). Drugu polovinu časa grupe provode planirajući svoju aktivnost i, ako je potrebno, domaći zadatak. Nastavnik ima ulogu posmatrača i instruktora. Kao instruktor, nastavnik ne prilazi grupama, ne čita njihove radove i ne učestvuje u kreiranju rezultata. Ako je grupama potrebna pomoć, one prilaze nastavniku. Ako to nije slučaj, imaju slobodu i odgovornost da rade kako misle da je najbolje. Iskustvo je pokazalo da učenici cijene povjerenje koje im je ukazano i ono je snažan podsticaj i ohrabrenje.

Nastavnik reporterima daje primjerak njihove vrste novina – tabloid, kvalitetne dnevne novine ili časopis za mlade. To će im pomoći da pokušaju da zamisle kakav profil čitalaca ima njihova novina i kako bi trebalo da izgleda njihova novinarska priča.

Ako je to moguće, nastavnik može zamoliti učenike da školske klupe i stolice slože kao što je prikazano na radnom listu za učenike 8.2 prije početka sljedećeg časa.

Lekcija 3

Raspravljamo – odlučujemo – izvještavamo

Javno raspravljanje i odlučivanje

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Slobodno govoriti; raspravljati s protivnikom; saradivati u timu. Pratiti i ocjenjivati razmjenu argumenata.
Cilj učenja	Povezan s temom o kojoj se raspravlja.
Zadaci za učenike	Učenici učestvuju, posmatraju i slušaju raspravu. Naknadni zadaci za grupe radi pripreme osvrta.
Materijali i sredstva	Radni listovi za učenike 8.2-8.5, 9.1.
Metod	Rasprava, grupni rad (glasanje), izvještavanje.
Raspored	1. Rasprava. 25 min.
	2. Glasanje slušalaca. 10 min.
	3. Zadatak: informacije za osvrt na učinjeno. 5 min.

Informacije

Ova lekcija uključuje osnovni zadatak cijele jedinice, raspravu. Opširne pripreme u prethodnoj lekciji imale su za cilj da učenicima uliju povjerenje kako bi mogli da odigraju svoje uloge.

Predsjedavajući su odgovorni za vođenje rasprave i glasanje slušalaca.

Nastavnik počinje i zaključuje lekciju i prvenstveno je posmatrač.

Podijeljeni radni materijali sadrže pravila i uputstva o tome kako grupe treba da odigraju svoje uloge. Ovakav scenarijo tipičan je za učenje koje se temelji na zadacima: lekcija je vrlo strukturisana zahvaljujući različitim zadacima i strogo je određena pravilima i rasporedom, a nastavnik gotovo uopšte ne govori. Ipak, ishodi učenja koje nastavnik ima na umu očiti su tokom cijele lekcije – čak mnogo izraženije nego kod frontalne nastave, budući da su sada učenici preuzeli odgovornost za učenje.

Opis lekcije

Radni list za učenike 8.4 (Uloga predsjedavajućih) sadrži detaljan opis o tome kako se odvija rasprava i glasanje slušalaca. Zato opis ovih faza može biti jako kratak.

1. Rasprava

Nastavnik najavljuje program lekcije: rasprava, nakon koje slijedi glasanje slušalaca i izvještavanje. Ako je potrebno, nastavnik moli učenike da školske klupe i stolice slože na način prikazan u radnom listu 8.2.

Nakon toga nastupa prvi predsjedavajući. Učenici zauzimaju svoja mjesta kao timovi koji učestvuju u raspravi, predsjedavajući, slušaoci i reporteri. Nastavnik sjedi sa slušaocima, po mogućnosti u zadnjem redu. Učenici ne bi trebalo da gledaju nastavnika, već jedan drugog. Oni igraju svoje uloge, a nastavnik sluša.

2. Glasanje slušalaca

Drugi predsjedavajući vodi raspravu slušalaca i glasanje. U tom trenutku nastavnik napušta mjesto slušaoca i s određene udaljenosti prati rad učenika. Dok učenici, koji su dio slušalaca raspravljaju o glasanju, timovi koji učestvuju u raspravi i reporteri slušaju.

Nakon pet minuta predsjedavajući zaustavlja raspravu i vodi postupak glasanja. Kad je predsjedavajući završio s glasanjem, nastavnik preuzima svoju ulogu.

3. Domaći zadatak: doprinosi učenika za lekciju koja slijedi (Lekcija 4)

Nastavnik zahvaljuje predsjedavajućima što su obavili lavovski dio posla. Poslije toga zahvaljuje učenicima i slušaocima i izriče pohvale kako već smatra primjerenim. U ovom trenutku ne bi trebalo da se iznose nikakvi kritički komentari. Četvrta lekcija pruža mogućnost za povratne informacije i osvrt na raspravu i glasanje i to je ono što nastavnik treba da kaže učenicima.

Nastavnik traži da svi učenici, osim reportera, razmisle o svojim osjećajima, utiscima i stavovima koji se odnose na raspravu, naknadni razgovor i glasanje, kao i da pripreme kratku izjavu kao informaciju za sljedeću lekciju, s naglaskom na sljedećim pitanjima:

1. Kažite svoje mišljenje o problemu o kojem se raspravljalo. Objasnite koji je argument najviše uticao na formiranje vašeg mišljenja.

2. Sa svog gledišta opišite kakav su učinak pravila, a posebno ograničenje od jednog minuta, imala na raspravu.

Timovi reportera ne bi smjeli da dobiju taj zadatak jer oni treba da napišu svoju novinarsku priču. Nastavnik poziva šest učenika koji treba da odluče kako će objaviti priču – tako što će dva ili tri primjerka priče pričvrstiti na zid, ili što će svakom učeniku dati po jedan primjerak.

Lekcija 4

Jedna rasprava – različite perspektive

Učenici se osvrću na raspravu

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Analiziranje i ocjenjivanje zajedničkog iskustva.
Ishodi učenja	Mediji stvaraju našu percepciju stvarnosti. Pravila garantuju jednake mogućnosti ostvarivanja prava na slobodu.
Zadaci za učenike	Učenici upoređuju novinarske priče o raspravi. Učenici se osvrću na svoje iskustvo vođenja rasprave.
Materijali i sredstva	Novinarske priče koje su sastavili učenici. Nastavni materijali 9.1
Metod	Izlaganja. Razgovor.
Raspored vremena	1. Tri novinarska izvještaja i razgovor. 15 min.
	2. Osvrt: kako su pravila uticala na raspravu? 15 min.
	3. Izvještavanje. 10 min.

Informacije

Učenici se osvrću na lekciju iz dvije perspektive, one koja se odnosi na sadržaj i one koja se tiče sistema pravila. Učenike će možda zanimati jedna perspektiva više nego druga, pa se u skladu s tim može mijenjati i naglasak, kako bi se jednoj temi posvetilo više vremena.

Izvještavanje pruža učenicima mogućnost opšteg osvrta na jedinicu.

Učenici su pripremili informacije koje svakom učeniku daju mogućnost učešća tokom lekcije. Stoga nastavnik može i mora da učenicima obezvjedi mnogo vremena za govorenje. Njihovo istupanje može se događati tokom cijele lekcije (vidi osnovna pitanja za informacije koje daju učenici). Nastavnik vodi lekciju i daje samo svoje kratke iskaze u svrhu sažimanja i strukturisanja rasprave.

Opis lekcije

Objašnjavanje plana lekcije

Nastavnik predstavlja plan lekcije i naglašava njegovu podudarnost s osnovnim pitanjima iz učeničkog domaćeg zadatka. Ako se učenici slažu i nemaju predlog u smislu stavljanja naglaska na samo jednu konkretnu temu, nastavnik uvodi prvu fazu lekcije.

1. Tri novinarska izvještaja s raspravom

Nastavnik najavljuje da će tri tima reportera iznijeti svoje novinarske priče. Učenici imaju zadatak da slušaju i upoređuju, budući da novinari rade za različite vrste novina. Da bi mogli uporediti novinarske priče, učenici treba da budu spremni da prave bilješke. Nastavnik objašnjava zadatak crtanjem jednostavne tabele na tablu ili *flip chart* :

Novinarska priča	Br. 1	Br. 2	Br. 3
Jezik			
...			
...			
...			
Ocjena			

Nastavnik se poziva na priču navodeći samo broj, a učenicima ostavlja da je predstave. Jezik je jedna od karakteristika na osnovu koje se priče upoređuju, a učenici mogu slobodno da prave bilješke o onom što su primijetili. Ako im se više sviđa jedna vrsta izvještaja i novinarske priče, treba da navedu razloge zbog kojih je to tako.

Nastavnik treba da utvrdi da li učenici imaju još pitanja o svom zadatku, a potom daje riječ trima timovima reportera. Oni naizmjenično čitaju svoje novinarske priče, bez razgovora ili komentara između pojedinih priča.

Zatim učenici daju povratne informacije. Nastavnik sluša i podstiče učenike da objasne kriterijume kojima su se služili u svrhu upoređivanja i ocjenjivanja novinarskih priča.

Nastavnik sažima raspravu naglašavajući njen ključni vid: tri tima medijskih reportera bila su na istoj raspravi, ali slike koju su stvorili svojim čitaocima znatno se razlikuju. To pokazuje da mediji prenose stvarnost svima onima koji nijesu bili prisutni na nekom događaju. Prenoseći stvarnost, oni je konstruišu – birajući i naglašavajući neke elemente, a izbacujući ili posvećujući manje pažnje drugima. Nastavnik se može osvrnuti na odabrane pojedinosti iz novinarskih priča, ili na doprinose učenika u prilog nekoj tvrdnji (vidi nastavni materijal 9.1).

2. Osvrt: kako su pravila uticala na raspravu?

Nastavnik ponovo traži informacije od učenika. Slušaju i učenici i nastavnik. Neki komentari mogu biti prilično kritički (vremensko ograničenje je „nedemokratsko“, ne dopušta slobodno izražavanje), a neki učenici mogu podržati pravila.

Tokom rasprave, nastavnik može da zamoli kritičare da razmisle o tome šta bi se dogodilo da je vremensko ograničenje bilo ukinuto. Jasno im je da bi rasprava trajala duže, a budući da raspored vremena za ovu lekciju postavlja apsolutno ograničenje, u pravilima je uzeta u obzir stvarnost i pravedno se raspodijelilo raspoloživo vrijeme na sasvim male djelove. Govornici treba da komentarišu kako su se nosili s vremenskim ograničenjem: jesu li uspjeli da se fokusiraju na bitne stvari?

3. Izvještavanje

Ovdje učenici iznose neke uopštene povratne informacije.

Nastavnik, suočen s kritikama, ne bi trebalo da opravdava svoj rad niti da odbacuje kritičke primjedbe. Budući da su učenici imali velik udio u aktivnostima i odgovornosti, uspjesi i neuspjesi su njihovi, jednako kao i nastavnikovi. Ako učenici nijesu toga svjesni, nastavnik to treba da naglasi.

Ako su učenici uživali u raspravi, nastavnik može predložiti proširivanje u obliku debatnog kluba. Tu bi se moglo raspravljati o nekim pitanjima koja su učenici predložili. Debatni klubovi veoma su uobičajeni u zemljama engleskog govornog područja širom svijeta, kao i među nastavnicima engleskog kao stranog jezika. Internet nudi obilje odličnih materijala za nastavnike i učenike koje zanima vođenje debate.

Nastavni materijal 8.1

Zašto sloboda zavisi od ograničenja pravilima i propisima?

Mogućnosti učenja koje se nude u ovoj jedinici

Međuzavisnost u nedostatku vremena

Najdragocjenije sredstvo podučavanja i učenja, kao uostalom i uopšteno u životu, jeste vrijeme. Kao stručnjaci, nastavnici moraju neprestano odgovarati na pitanje kako u razredu najbolje iskoristiti raspoloživo vrijeme, dok kod interaktivnog učenja odgovornost za to preuzimaju učenici. Uspješna organizacija u ovoj jedinici funkcionisaće samo ako učenici prihvate odgovornost da odvoje vrijeme za uzajamno čitanje materijala kada ga dobiju – prije prve lekcije. U prvoj lekciji samo 10 minuta može da se dodijeli četirima grupama da izaberu temu za javnu raspravu. Ako su propustili da unaprijed pročitaju materijale, razred će imati jednu ideju manje za izbor – to je primjer u kojoj mjeri zavisimo jedni od drugih (međuzavisnost).

Stroga pravila zaštite slobode govora

Javna rasprava mora se odvijati u okviru zadatog vremena. Svi govornici uživaju ista prava na slobodu mišljenja i izražavanja. Raspoloživo vrijeme za govorenje stoga mora se pravedno raspodijeliti, što znači jednako, minut po izjavi. Čini se paradoksalnim da su neophodna i korisna stroga pravila da štite našu slobodu. Vremensko ograničenje ima dvostruku funkciju: zagarantovano nam je vrijeme za govorenje i to je pravedno. S druge strane, to svakog govornika ograničava na veoma kratko vrijeme koje ima na raspolaganju pa stoga učenici moraju pažljivo razmišljati šta žele da kažu. Moraju se fokusirati na osnovne argumente, izostaviti sve što je manje važno, a svoje stanovište iznijeti jasno i sažeto.

Sloboda i ograničenje

Sloboda djelovanja i govorenja koja učenicima stoji na raspolaganju zadata je ili ograničena i definisana, i to na dva načina. Prvo, raspoloživim vremenom za učenje – časi traju otprilike 40 minuta, a rasprava se mora održati u okviru jednog časa i trajati najviše 20 minuta, budući da tokom tog časa treba odraditi i druge stvari. Drugo, pravila o održavanju rasprave svakom govorniku daje pravedan, ali strogo ograničen udio u vremenu u trajanju od jednog minuta po izjavi. Ograničenje ima strukturalnu dimenziju – tokom cijelog života nedostaje nam vremena – ali i političku, društvenu dimenziju: pravila postavljaju ograničenja bez kojih ne bismo mogli uživati u svojim slobodama, ne kršeći pritom prava drugih. Nedostatak vremena nije nešto o čemu možemo pregovarati, ali pravila jesu.

Škola je život

Dijalektika slobode i ograničenja, ukorijenjena u opšti nedostatak vremena, događa se u školi, kao i u javnom životu. U tom smislu, zaista doslovnom, škola *jeste* život.

NASTAVNA JEDINICA 9

MEDIJI

Viši srednji nivo

**Učestvovati u demokratiji preko medija
producenti i korisnici medija kao cenzori i selektori
političkog programa**

9.1 Mi smo cenzori!

Mi odlučujemo šta želimo čitati

9.2 i 9.3 Mi smo cenzori!

Mi odlučujemo kakve ćemo vijesti ponuditi čitaocima

9.4 Kontrolišemo li medije – ili mediji kontrolišu nas?

Mediji – instrument komunikacije i moći

NASTAVNA JEDINICA 9

Mediji

Učestvovati u demokratiji putem medija

Uvod za nastavnike

1. U demokratiji učestvujemo preko medija

Učešće u društvu i politici je, u suštini, komunikacija s drugima – primanje i davanje informacija preko medija. Građani koji ne mogu da komuniciraju preko medija, ne mogu učestvovati u društvu i politici.

Mediji nude mnoštvo načina komuniciranja i donose više informacija nego ikada prije, ali oni istovremeno i kontrolišu šta i kako komuniciramo. Živimo u medijskoj kulturi. Moderna komunikacija koja se zasniva na medijima i koju mediji kontrolišu izazov je za svakog pojedinca.

Mediji, s jedne strane, nude fascinantne mogućnosti građanima koji su obrazovani u smislu medijske pismenosti i koji se stoga prema medijima mogu odnositi kritički i promišljeno, uspješno se noseći s ogromnim količinama informacija različitih vrsta i kvaliteta.

S druge strane, mediji isključuju sve one koji ne mogu da sebi priušte njihovo kupovanje, ili ne posjeduju vještine koje su potrebne za njihovo korišćenje i procjenjivanje kvaliteta informacija.

2. Medijska pismenost – ključna kompetencija u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava

Medijska pismenost možda je čak i *najbitnija* sposobnost u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava. Podučavanje o ljudskim pravima direktno je povezano s medijskom pismošću. Sloboda medija i pravo na slobodan pristup informacijama zavise od kompetencije ostvarivanja tih prava. Neujednačen nivo medijske pismenosti u društvu stvara novu dimenziju neujednačenih mogućnosti i nove oblike uključenosti i isključenosti.

U ovoj jedinici nastoji se da se učenicima pomogne da učine važan korak u razvijanju medijske pismenosti. Imaju priliku da osjete kako kroz medije stvaramo svoju sliku stvarnosti – kao autori, ali i kao primaoci medijskih poruka. Obje ove uloge, na različite načine, funkcionišu kao cenzori i selektori programa, u smislu da se naša slika svijeta, a posebno politike, temelji i oblikuje uz pomoć medijskih poruka koje primamo nakon što su već prošle dva filtera – izbor koji su učinili autor ili producent, potom onaj naš, dakle izbor korisnika medija.

U ovoj jedinici naglasak je stavljen na jedan vrlo važan vid medijske pismenosti: sve medijske poruke su konstruisane. Ima jako mnogo potencijala za transkurikularno podučavanje, na primjer jezika, analiziranjem specifičnog jezika kojim se mediji koriste (vidi nastavni materijal 9A – Naučiti šta treba da tražimo, br. 1 i 2).

3. Prikaz jedinice

Ova jedinica fokusira se na pitanje kako se odvija cenzura i selekcija programa kroz medije. Igranjem uloga učenici prolaze iskustvo iz obje perspektive: korisnika medija, ali i medijskih producenata.

Lekcija 1: Mi smo cenzori! Mi odlučujemo šta želimo čitati.

Lekcija 2 i 3: Mi smo cenzori! Mi odlučujemo koje ćemo vijesti ponuditi čitaocima.

Lekcija 4: Kontrolišemo li medije – ili mediji kontrolišu nas? Promišljanje.

U prvoj lekciji učenici postaju svjesni svoje uloge cenzora u vlastitu korist. Biraju između dvije različite novine, a pritom neke informacije biraju, a druge odbacuju. Na taj način ostvaruju svoje ljudsko pravo na slobodan pristup i izbor informacija.

U drugoj i trećoj lekciji učenici rade na ključnom zadatku, malom projektu u kojem izrađuju zidne novine. Sada su ponovo u ulozi cenzora, ali ovog puta su na strani onog koji šalje informacije, a ne na strani primaoca. Ostvaruju svoje ljudsko pravo na slobodne, necenzurisane novine.

U četvrtoj lekciji učenici se osvrću na svoj izbor i raspravljaju o moći koju imaju mediji – kao instrumenti komunikacije i moći. Postaju svjesni jakog konstruktivističkog elementa pri stvaranju naše slike o svijetu koju su oblikovali kreatori i primaoci informacija.

4. Konstruktivističko učenje i podučavanje

Ova jedinica učenicima nudi vrijeme i slobodu za konstruktivističko učenje. U konkretnom kontekstu medija, konstruktivističko učenje direktno se poklapa sa stvaranjem medijskih poruka u medijima. Medijsku poruku stvara neko ko ima na umu konkretan interes i stratešku namjeru („reći ili prodati“), kao i sam korisnik.

Nastavnik upoznaje učenike s pojmovima cenzure, selekcije programa, medijske kulture, slobode medija, i slobodnog pristupa informacijama kroz podučavanje, uz njihovo povezivanje s kontekstom konstruktivističkog učenja (vidi u nastavku tabelu s osnovnim pojmovima).

5. Izbor medija

U ovoj jedinici naglasak je na klasičnom štampanom mediju, novinama, koje mnogim mladim ljudima nijesu prvi izbor. Prema tome, zašto bi učenici u ovoj jedinici trebalo da čitaju i proizvode novinu?

1. Prvi razlog je pragmatične prirode. Proučavanje novina i stvaranje jednostavnih zidnih novina zahtijeva sredstva koja su posvuda dostupna, uz veoma male novčane izdatke.
2. Iz didaktičke perspektive, jednostavan primjer funkcioniše bolje ako na učenike želimo da prenesemo dio medijske pismenosti. Pisanjem tekstova rukom, izrezivanjem, lijepljenjem i crtanjem, učenici se vraćaju osnovama medijske proizvodnje. Čak i kod proizvodnje jednostavnih zidnih novina, osnovni fenomen „cenzure“ od strane urednika već postoji, jednako kao i princip stvaranja slike stvarnosti kroz primanje poruke.

Naravno, ti osnovni aspekti postoje i kod svih ostalih medija – radija, TV-a, fotografija svih vrsta, internetske komunikacije, SMS poruka. Svi ovi mediji ne samo da postavljaju veće zahtjeve u pogledu sredstava, ulaganjem sve većeg napora u smislu medijske proizvodnje, već i u pogledu medijske analize, ili dekonstrukcije.

3. Pristup u kojem se radi s novinama slijedi princip spiralnog nastavnog plana u ovom izdanju obrazovanja za demokratiju i ljudska prava. Zadatak koji učenici izvode u ovoj jedinici poklapa se s onim u jedinici 7, knjige III, *Živjeti u demokratiji*, koji je namijenjen nižim razredima srednje škole. Razlika između tih jedinica je nivo promišljanja za koji su učenici sposobni zavisno o njihove starosti.

Osnovni pojmovi

Cenzura

Samo mali dio informacija koje se dnevno dostavljaju urednicima pojavljuje se u štampi. Urednici vijesti izdvajaju ono što se ne može objaviti. Jedan od kriterijuma jeste da li je informacija vrijedna objavljivanja – da li je relevantna i dovoljno zanimljiva? Drugi kriterijum je raspoloživi prostor. Treći kriterijum je ravnoteža koju čitaoci očekuju – između informacije i zabave, između politike, biznisa, sporta, vijesti iz života slavnih, itd.

I čitalac vrši selekciju većine onoga što novine nude. Svi iz iskustva znamo da obično izaberemo samo manji broj članaka i priča, i na kraju bacimo novine pročitavši samo 5-10% ponuđenog.

Princip cenzure odnosno izbora odnosi se i na druge masovne medije - TV i radio, internet i knjige.

Selekcija programa

Urednici vijesti snažno utiču na politički program. Kad neki problemi ili skandali privuku pažnju javnosti o njima se raspravlja, a kreatori politike često moraju reagovati na određeni način. I ovdje čitaoci moraju odigrati svoj udio u cijeloj priči – kako reaguju na iznijete probleme?

Kultura medija

Živimo u kulturi medija (vidi nastavni materijal 9A). U prošloj deceniji pojavili su se načini komunikacije i prenos informacija putem interneta, nakon kojih je uslijedila mobilna telefonija, a oba načina su vrlo privlačna, posebno mlađim generacijama. Osim toga, proces globalizacije podrška je sve većoj dominaciji medija. Medijske poruke su s tekstovnih prešle na vizuelne informacije i proizvele izuzetan uticaj na navike komunikacije i čitanja.

Slobodan pristup informacijama i slobodi štampe

Evropska konvencija o ljudskim pravima, član 10.1. (vidi radni list 2.6)

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo uključuje slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice....“

Vidi i Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, član 19. (radni list 2.5).

Proizvođači medija, jednako kao i korisnici, ostvaruju temeljna ljudska prava. Cenzura tih sloboda označava razliku između diktature i demokratije. Slobode i tehnološka revolucija kojih smo svjedoci nakon izuma kompjutera i interneta iznjedrili su kulturu medija u kojoj danas živimo. Iskustvo je ambivalentno i tipično za procese modernizacije: ako uspijemo da se nosimo s tim potencijalom, dobijamo; ako ne možemo ispuniti zahtjeve, gubimo. Zbog toga je medijska pismenost ključna kompetencija u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava.

Razvijanje kompetencije: povezanost s ostalim jedinicama ovog priručnika

Šta pokazuje ova tabela?

U naslovu ovog priručnika, *Učestvovati u demokratiji*, naglasak je na sposobnostima aktivnog građanina u demokratiji. Tabela pokazuje potencijal sinergijskih učinaka između jedinica u ovom priručniku. Iz tabele se vidi koje se kompetencije razvijaju u jedinici 9 (osjenčeni red tabele). Masno uokvirena kolona pokazuje kompetencije političkog odlučivanja i djelovanja – uokvirena je zbog velike povezanosti s učešćem u demokratiji. Redovi koji slijede pokazuju povezanost s ostalim jedinicama priručnika: koje kompetencije se uvježbavaju u tim jedinicama, a podrška su učenicima u jedinici 9?

Kako možemo koristiti ovu tabelu?

Nastavnici mogu na različite načine koristiti ovu tabelu kao instrument za planiranje nastave u okviru obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

- Tabela pomaže nastavnicima da postanu svjesni sinergijskih učinaka koji učenicima pomažu da trajno razvijaju važne kompetencije, i to u različitim kontekstima koji su na mnogo načina povezani.
- Tabela pomaže nastavnicima koji samo nekoliko lekcija mogu posvetiti obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može izabrati samo ovu jedinicu, a preskočiti ostale budući da zna da se neke ključne kompetencije, u određenoj mjeri, razvijaju u ovoj jedinici – na primjer, razumijevanje važnosti medijske pismenosti, ostvarivanje osnovnih sloboda i sprege između jednakosti i slobode.

Jedinice	Dimenzije razvijanja kompetencije			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metodi i vještine	Učestvovati u demokratiji. Političko odlučivanje i djelovanje	
9 Mediji	Učestvujemo u demokratiji kroz medijsku komunikaciju. Producenti i korisnici medija funkcionišu kao cenzori	Konstruisanje i dekonstruisanje medijskih poruka	Upotreba medija kao sredstva emitovanja naših stavova i interesa	Svijest o zavisnosti percipiranja stvarnosti iz „druge ruke”, posebno u politici.
7 Ravnopravnost	Jednake mogućnosti učešća zavise od medijske pismenosti			Svijest o informacijama kao sredstvu moći
8 Sloboda	Sloboda medija i slobodan pristup informacijama		Cenzura i selekcija programa: ostvarivanje ljudskih prava	Svijest o informacijama kao sredstvu kontrolisanja moći i vlasti
3 Različitost i pluralizam	Pluralizam mišljenja i interesa odražavaju mediji			
6 Vlast i politika	Selekcija programa			

NASTAVNA JEDINICA 9: Mediji – Učestvovati u demokratiji putem medija

Producenti i korisnici medija kao cenzori i selektori programa

Tema lekcije	Razvijanje kompetencije/cilj učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metod
Lekcija 1 Mi smo cenzori! Odlučujemo šta želimo čitati.	Kao cenzori u sopstvenu korist, učenici postaju svjesni svojih sklonosti prema određenim medijima i porukama. I producenti i korisnici djeluju kao cenzori.	Učenici promišljaju o davanju prednosti određenoj novini.	Naslovne strane dviju različitih novina, izdatih istog dana. Radni listovi 9.1-9.3, flomasteri, makaze i ljepilo. Zbirka novina.	Plenarna izlaganja i rasprava. Predavanje. Grupni rad.
Lekcija 2 i 3 Mi smo cenzori! Odlučujemo koje ćemo vijesti ponuditi čitaocima da odaberu.	Saradnja u timu; donositi odluke, dogovoriti ciljeve i plan. Timsko upravljanje i nadzor. Medijski urednici sastavljaju vijesti koje oblikuju našu percepciju stvarnosti.	Učenici izrađuju zidne novine. Upoređuju svoje novine i izbor članaka i vijesti.	Radni listovi za učenike 9.2 i 9.3. <i>Flip chart</i> , flomasteri, makaze i ljepilo. Novine svih vrsta i kategorija.	Rad na projektu.
Lekcija 4 Kontrolišemo li medije – ili mediji kontrolišu nas? Promišljanje.	Promišljanje o izboru članaka i njihovom uticaju. Mediji su moćan instrument komunikacije i kontrole.	Učenici upoređuju i promišljaju o svom izboru članaka i svojim odlukama.	Izlaganje zidnih novina. Nastavni materijal 9A.	Izvještavanje, plenarna rasprava. Predavanje.

Lekcija 1

Mi smo cenzori!

Odlučujemo šta želimo čitati

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Kao cenzori u sopstvenu korist, učenici postaju svjesni svojih sklonosti prema nekim medijima i porukama.
Cilj učenja	I producenti i korisnici djeluju kao cenzori. Mediji stvaraju našu sliku o svijetu. Imaju moć da odluče šta ćemo saznati (cenzura, selekcija programa). S druge strane, mi kao korisnici medija, cenzori smo u svoju vlastitu korist. Biramo ili odbacujemo neke medije i odlučujemo kojim ćemo porukama pokloniti pažnju.
Zadaci za učenike	Učenici promišljaju o svojim sklonostima prema određenoj novini.
Materijali i sredstva	Naslovne strane dviju različitih novina, izdatih istog dana. U velikim razredima bi trebalo da budu dostupna dva ili tri primjerka iste naslovne strane. Radni listovi za učenike 9.1-9.3, <i>flip chart</i> , flomasteri, makaze i ljepljivo. Zbirka novina.
Metod	Plenarna izlaganja i rasprava. Predavanje. Grupni rad.
Raspored vremena	Faza 1: Nastavnik uvodi pojam cenzure. 25 min. Faza 2: Učenici planiraju projekat zidnih novina. 15 min.

Informacije

Kao korisnici, učenici reaguju na razlike između novina, pokazujući više sklonosti prema jednoj, a odbijajući drugu. Na osnovu tih sklonosti, učenici djeluju kao cenzori u sopstvenu korist i dovode se u situaciju da toga postanu svjesni.

Promjenom ugla gledanja, učenici shvataju da su i urednici odredili svoje prioritete i izvršili izbor. Kakav izbor i iz kojih razloga? Imajući na umu to pitanje, učenici započinju rad na projektu. Pronaći će odgovor ako urade isto – nastoje da razumiju medije proizvodeći ih. Započinju rad na ključnom zadatku ove jedinice.

Nastavnikovo predavanje je povezano s procesom konstruktivističkog učenja. Nastavnik uvodi pojam cenzora nakon što su učenici isto vidjeli na djelu. S druge strane, učenici primjenjuju novi pojam u kasnijem projektu jer on sadrži osnovna pitanja koja se postavljaju u njihovom zadatku.

Opis lekcije

Priprema lekcije

Tri sedmice prije početka rada na ovoj lekciji, nastavnik traži da učenici prikupe štampane medije – novine, časopise, dnevnike, reklamne prospekte, itd. Važno je da prikupe i fotografije. Od učenika se traži da te materijale donesu u školu, na prvi čas kada započinje rad na ovoj jedinici.

Zavisno od raspoloživog prostora, materijale treba izložiti na školskim klupama u učionici. Učenici će ih koristiti za izradu zidnih novina u okviru lekcije 2 i 3.

I nastavnik prikuplja novine i časopise. Pripremajući prvu lekciju, nastavnik se služi tim materijalima i izdvaja po dvije naslovne strane iz različitih novina. Naslovne strane za sve grupe treba da budu iz istog izdanja da bi se na taj način omogućilo poređenje unutar grupa, kao i poređenje njihovih rezultata u plenarnom dijelu. Svaka grupa treba da ima po jedan par naslovnih strana iz raznih novina. Zavisno od mogućnosti učenika, mogu se koristiti i naslovne strane na stranim jezicima.

Na internetskoj stranici www.newseum.org mogu se pronaći PDF verzije (veličina A4) najnovijih naslovnih strana mnogih evropskih novina. Ako nastavnik želi da ih koristi, treba da ih fotokopira kao radne materijale za učenike, a ne da ih samo izloži na tabli (vidi korak 1.1 u nastavku).

Faza 1: Nastavnik uvodi pojam cenzora

Korak 1.1: Učenici govore o tome kojoj novini daju prednost

Nastavnik stavlja dvije naslovne strane novina na tablu. One su međusobno suprotstavljene, na primjer:

- tabloid i kvalitetne novine;
- regionalne i nacionalne novine;
- novine koje odražavaju razna politička opredjeljenja, npr. socijaldemokratska i neoliberalna.

Ako raspolazete s nekoliko primjeraka iste naslovne strane, treba ih izložiti s dovoljno međuprostora, kako bi ih svi učenici dobro vidjeli. U velikim učionicama, to će omogućiti veliku uštedu vremena.

Učenici izlaze i u tišini proučavaju dvije naslovne strane.

Nastavnik traži da se učenici okupe ispred novine kojoj su dali prednost. Formiraju dvije grupe, a ako je potrebno i treću, kojoj se ne sviđa ni jedna od te dvije novine. Učenici u grupi kratko razmjenjuju svoja mišljenja pa zatim u plenarnom krugu iznose razloge zbog kojih su odabrali neku novinu.

Nastavnik sluša i moderira razmjenu mišljenja, ali ne komentariše ni izjave učenika ni njihov izbor.

Korak 1.2: Uputstvo: osnovni pojam cenzora

Nastavnik drži kratko predavanje i uvodi pojam cenzora i njegovo dvostruko značenje. Povezuje ga s kontekstom koji su učenici dali u koraku 1.1. Kao što su učenici pokazali, obično iskazujemo jasnu naklonost prema jednim novinama, jer se novine jako razlikuju. Dajemo prednost jednim novinama, odbijamo druge. U svakodnevnom životu, čak često više volimo da koristimo druge medije kao izvor informacija, npr. TV ili internet. U toj vrlo značajnoj situaciji, funkcionišemo kao cenzori. Odlučujemo kojem mediju i kojim informacijama iz tog medija poklanjamo našu pažnju. Mediji zavise od nas – bez naše pažnje, njihov bi napor bio uzaludan.

Nastavnik potom mijenja ugao gledanja: ne funkcionišu samo čitaoci kao cenzori, već to čine i urednici novina. Oni odlučuju što će nam ponuditi da izaberemo. U tom smislu zavisimo od medija – primamo isključivo informacije koje su oni odabrali.

Pojam cenzora ima dva značenja: i producenti i korisnici medija odlučuju koje su poruke važne. U politici su cenzori ujedno i selektori programa.

Jasno je da i urednici vrše izbor – različite vrste, što pokazuju naslovne stranice njihovih novina. Zbog čega? Učenici će istražiti to pitanje u projektu koji slijedi.

Faza 2: Učenici planiraju projekat izrade zidnih novina

Radni listovi za učenike 9.1-9.3.

Korak 2.1 Nastavnik učenicima objašnjava zadatak

Učenici formiraju grupe od četiri do šest članova i utvrđuju izdavačke timove. Sljedeće dvije lekcije namijenjene su izradi zidnih novina.

Odigraće ulogu cenzora koju imaju urednici i baviće se sljedećim pitanjima:

- Koje teme ćemo izabrati?
- Koju temu ćemo izabrati kao „mamac“ ili uvodnik?
- Šta možemo ili moramo izbaciti zbog ograničenog prostora?

Učenici moraju postati svjesni da postavljena pitanja pokazuju šta sloboda štampe u praksi znači – uživati slobodu, ali i prihvatiti odgovornost rješavanja teških problema.

Nastavnik zatim objašnjava tehničku stranu priče. Učenici mogu koristiti do dva papira sa *flip chart*-a. Svoje članke ispisuju rukom. Mogu pretražiti kolekciju novina koju su prikupili kako bi pronašli fotografije ili dijagrame, ili mogu koristiti druge medije radi dobijanja različitih informacija. Međutim, ograničeni su i prostorom i vremenom. Njihove zidne novine moraju biti izložene po završetku sljedeće lekcije.

Učenici spajaju školske klupe da bi osigurali dovoljno veliku površinu na koju će položiti list papira sa *flip chart*-a.

Korak 2.2 Učenici započinju rad na projektu

Sljedeći nastavnikova uputstva, učenici počinju čitati radne materijale. Ako im vrijeme to dopusti, nastavljaju sa sljedećim koracima.

Lekcije 2 i 3

Mi smo cenzori!

Odlučujemo koje ćemo vijesti ponuditi čitaocima da izaberu šta žele čitati

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Saradnja u timu; donošenje odluka, dogovor o ciljevima i rasporedu. Upravljanje timom i nadzor.
Cilj učenja	Medijski urednici sastavljaju i kontrolišu vijesti koje oblikuju našu percepciju stvarnosti. Kao cenzori i selektori programa, mediji na vrlo diskretan način ostvaruju moć.
Zadaci za učenike	Učenici izrađuju vlastite zidne novine. Međusobno ih upoređuju, kao i ono što su odabrali.
Materijali i sredstva	Radni materijali za učenike 9.2 i 9.3; <i>flip chart</i> , flomasteri, makaze i ljepilo. Novine svih vrsta i kategorija.
Metod	Rad na projektu.
Raspored vremena	1. Rad na projektu: učenici uređuju i izrađuju zidne novine. 60 min.
	2. Učenici čitaju zidne novine koje je izradila druga grupa. 20 min.

Informacije

Druga i treća lekcija posvećene su suštinskom dijelu ove jedinice, projektu u kojem učenici preuzimaju ulogu urednika i izrađuju vlastite novine. Baviće se istim pitanjima – koje teme i događaje uključiti, ili izbaciti, kao i raspravljati o kriterijumima za izbor. Osim toga, zadatak izrade zidnih novina u roku od jednog sata jako je zahtjevan pa učenici moraju koristiti svoje vještine planiranja i upravljanja vremenom.

Predlažemo i veličinu zidnih novina jer se čini da ona svuda funkcioniše. Tehničke pojedinosti izrade novina nijesu važne. Učenici mogu rukom pisati svoje novinarske priče.

Izrada zidnih novina vraća ih na sam početak i omogućava im da se fokusiraju na bitne komponente uređivanja novina i prethodnog izbora tema.

Kod učenja kroz zadatke, nastavnikova uloga jeste uloga „asistenta“ koji pruža podršku učenicima ako im treba dodatni materijal, dostupnost kompjuteru, i sl. Nastavnik takođe prati učenike kada ocjenjuju nivo svojih vještina i sposobnosti. Sluša njihove rasprave i čita zidne novine dok su u izradi. To sve nastavniku omogućava da pripremi kratko, ali važno predavanje u okviru lekcije 4.

Opis lekcije

Faza 1: Učenici uređuju i publikuju svoje zidne novine

Radni listovi za učenike 9.1-9.3

Učenici rade u grupama. Dodjeljuju tri uloge članovima tima: ulogu glavnog urednika, kontrolora vremena i govornika.

Slijede i prilagođavaju plan rada u skladu s radnim listom 9.3.

Ako između lekcije 2 i 3 ima praznog hoda, projektni materijal treba ostaviti na sigurno mjesto. Nastavnik i učenici dogovaraju ko će biti odgovoran za taj zadatak.

Na osnovu radnog lista 9.3, reporteri pripremaju svoja izlaganja u plenarnom dijelu lekcije 4.

Faza 2: Učenici čitaju zidne novine

Otpribliže na polovini treće lekcije, učenici u učionici predstavljaju svoje zidne novine. Naizmjenično, prije početka sljedeće lekcije obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, čitaju zidne novine drugih grupa.

Lekcija 4

Kontrolišemo li mi medije – ili mediji kontrolišu nas?

Mediji – instrumenti komunikacije i moći

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>									
Razvijanje kompetencije	Promišljanje o izboru i njegovom uticaju.								
Cilj učenja	Mediji su moćan instrument komunikacije i kontrole.								
Zadaci za učenike	Učenici upoređuju i promišljaju o svojim izborima i odlukama.								
Materijali i sredstva	Izlaganje zidnih novina. Nastavni materijal 9A.								
Metod	Izvještavanje, plenarna rasprava. Predavanje.								
Raspored	<table border="1"> <tr> <td>1. Učenici upoređuju svoje izbore i odluke.</td> <td>15 min.</td> </tr> <tr> <td>2. Učenici promišljaju o sastavljanju poruka.</td> <td>10 min.</td> </tr> <tr> <td>3. Predavanje nastavnika: selekcija tema, cenzura.</td> <td>5 min.</td> </tr> <tr> <td>4. Rasprava.</td> <td>10 min.</td> </tr> </table>	1. Učenici upoređuju svoje izbore i odluke.	15 min.	2. Učenici promišljaju o sastavljanju poruka.	10 min.	3. Predavanje nastavnika: selekcija tema, cenzura.	5 min.	4. Rasprava.	10 min.
1. Učenici upoređuju svoje izbore i odluke.	15 min.								
2. Učenici promišljaju o sastavljanju poruka.	10 min.								
3. Predavanje nastavnika: selekcija tema, cenzura.	5 min.								
4. Rasprava.	10 min.								

<p>Informacije</p> <p>Učenici se osvrću na svoje iskustvo u ovom projektu. Ne čitaju zidne novine jedni drugima radi informacija već se fokusiraju na odluke oko izbora tema i slika – istražuju ulogu medija kao cenzora i selektora tema.</p> <p>Reporterji daju popratne informacije o raspravama u timovima, a učenici upoređuju i osvrću se na stečeno iskustvo.</p> <p>Nastavnik dodaje pojmove – mediji kao cenzori i kreatori programa – u kratkom predavanju. To je primjer kako se konstruktivističko učenje obogaćuje sistematskim instrukcijama. Iskustvo učenika stvara kontekst u kojem nastavnikova instrukcija nudi novi ugao gledanja i učenicima omogućava da svoje iskustvo razumiju na naprednijem, apstraktnom nivou razmišljanja i razumijevanja.</p> <p>Moguća su različita mišljenja o proširivanju ovog projekta i primjeni stečenih znanja. O njima se može razgovarati na kraju lekcije.</p>
--

Opis lekcije

Od učenika se očekuje da, prije ove lekcije, pročitaju zidne novine drugih učenika.

Faza 1: Učenici objašnjavaju i upoređuju svoje izbore

Naizmjenično, svaki govornik izvještava o odlukama koje je donio njegov tim i objašnjava razloge za te odluke. Uz pomoć bilješki (radni list za učenike 9.3), govornici se osvrću na sljedeće teme:

- izbor udarnih tekstova;
- koje teme je tim razmatrao i zbog čega su neke teme uključene, a druge izostavljene;
- izbor fotografija;
- ostale teme i važna pitanja.

U izlaganjima naglasak je na odlukama koje se tiču cenzure i selekcije tema, a ne sadržaja samih novina. One su materijal na koji se nastavnik fokusira u svom kratkom predavanju, naglašavajući zajedničko iskustvo timova, dodavajući neke osnovne pojmove medijske pismenosti. Na taj način konstruktivističko učenje daje kontekst za prenos konceptualnog znanja kroz sistematsko i kratko podučavanje.

Faza 2: Učenici se osvrću na sastavljanje poruka

Nastavnik traži da učenici uporede razloge zbog kojih su njihovi timovi donijeli određene odluke.

- Možemo li prepoznati neke prevladavajuće kriterijume, npr. da li je nešto vrijedno objavljivanja?
- U kojoj mjeri smo uzeli u obzir takmičenje – npr. iskoristivši nešto što upada u oči?

-

Izvještaji govornika i poređenje izbora može dovesti do kritičke rasprave. Učenici mogu raspravljati o snažnom uticaju medija na vrstu informacija koje primamo, ili na nešto što nikada ne čujemo. Nastavnik moderira raspravu. Budući da će uskoro uzeti riječ, nije potrebno da komentariše učeničke izjave.

Faza 3: Predavanje nastavnika

Korak 3.1 Osnovno predavanje

Materijali za nastavnika 9A

Kao što je gore rečeno (vidi fazu 1), nastavnik povezuje poente iz ovog kratkog predavanja s kontekstom u pogledu iskustva i pitanjima koja su učenici postavili. To zahtjeva određenu fleksibilnost u predavljanju sljedećih ključnih izjava:

1. Sve medijske poruke su konstruisane. Jedan od osnovnih elemenata konstrukcije poruka jeste izbor malobrojnih informacija koje se pretvaraju u priče, a izbacivanje brojnih drugih informacija. Učenici su istraživali ovaj vid konstrukcije poruka kada su uređivali svoje zidne novine.
2. Odabirajući i odbacujući informacije, urednici vijesti i medijski producenti djeluju kao cenzori i selektori tema. Snažno utiču na javno mnijenje i političko odlučivanje, kao i na način na koji učestvujemo u demokratiji. U kojoj mjeri se to iskustvo pretvara u kontrolu zavisi od toga da li ostvarujemo svoju ulogu cenzora ili ne.

Ove dvije izjave usko su povezane s učeničkim iskustvom u ovom malom projektu. Nastavnik može ovdje da zaustavi unos informacija jer ima dovoljno materijala za razmišljanje, ali može i da dodaje teme, zavisno od zainteresovanosti učenika i njihovih pitanja. U tom slučaju vremenski okvir će možda morati da se proširi.

Korak 3.2 Proširivanje predavanja

1. S druge strane, kao trgovačka društva, mediji se međusobno takmiče u cilju privlačenja naše pažnje. Medijski izdavači nastoje da udovolje interesima i očekivanjima čitalaca. Njihov komercijalni uspjeh zavisi o izboru koji su izvršili korisnici medija.
2. Da bismo dobili predstavu o svijetu oko nas, zavisimo od medija. U ovoj lekciji, učenici se fokusiraju na klasične medije tj. novine. Međutim, pojavile su se nove vrste medija i koristimo ih u različite svrhe. Još uvijek imamo klasične masovne medije (difuzni mediji) – časopisi, novine, TV i radio – koje uglavnom koristimo kao izvore informacija i zabave. Zatim, imamo medije koji se temelje na internetu (internetske stranice, *e-mail*, blogovi, *facebook* i slične mreže, *twitter*), da ne zaboravimo i SMS. Koristimo ih u različite svrhe, ali većinom za međusobnu komunikaciju i, kao što učenici najbolje znaju, mlada generacija o njima zna više od svojih roditelja i većine nastavnika.
3. Danas živimo u medijskoj kulturi. Društvo je mreža interakcija između njegovih članova. Društvena interakcija je u velikoj mjeri komunikacija. Komunikaciju podržavaju, usmjeravaju i oblikuju mediji, a medijske poruke ne samo da odražavaju već i iskrivljuju stvarnost.

Faza 4: Rasprava kao nastavak i zaključni dio jedinice

Učenici moraju imati priliku da reaguju na nastavnikovo predavanje.

Mogu postavljati pitanja, radi boljeg razumijevanja, ili mogu problematizovati moć masovnih medija kao cenzora i selektora tema.

Nastavnik na kraju postavlja pitanje da li i kako nastaviti ovaj projekt, te u tu svrhu predlaže neku od sljedećih ideja:

- Zidne novine se mogu izložiti u školi.
- Učenici mogu pozvati profesionalnog novinara da posjeti razred. Mogu mu pokazati svoje novine, tražiti povratne informacije i s njim raspraviti pitanje cenzure.
- Izdavački tim može nastaviti ovaj projekt vijesti u školi i izdavati školske (zidne) novine.
- Učenici mogu podnijeti izvještaj o medijima koji najsnažnije oblikuju i utiču na javno mnijenje.
- Učenici se mogu držati problema o kojem su izvještavali i krenuti u akciju. Moguće je povezivanje s ostalim jedinicama ovog priručnika.

Materijal za nastavnike 9A Vještine i strategije za obrazovanje o medijima

napisala Elizabet Toman¹⁹

Od trenutka jutarnje zvonjave budilnika pa dok ne zaspemo, uz kasnovječernju debatnu emisiju, izloženi smo stotinama, pa i hiljadama slika i ideja ne samo s televizije, već iz novinskih naslova, sa stranica časopisa, iz filmova, s internetskih stranica, fotografija, video-igara i oglasnih panoa. Neki današnju mladu generaciju nazivaju *screenager*-ima.²⁰

Do nedavno, malo je ljudi dovodilo u pitanje sve veću dominaciju medija u našim životima. Oni koji su to činili, obično bi naglasak stavljali na pitanje sadržaja, poput količine seksa i nasilja na televiziji i u filmovima. Neki su zagovarali cenzuru, dok su drugi samo savetovali porodicama isključivanje televizije. Činjenica je, međutim, da iako TV aparat možete isključiti, od današnje medijske kulture možete pobjeći jedino ako se popnete na vrh neke planine. Mediji ne samo da utiču na našu kulturu. Oni **jesu** naša kultura.

Ključna uloga medija u globalnoj kulturi jeste razlog zbog kojeg medijska cenzura neće nikada zaživjeti. Ono što je umjesto toga nužno jeste ponovno razmatranje uloge medija u našim životima – ponovno razmatranje koje uzima u obzir pomjeranje paradigme s obrasca štampane kulture na kulturu slike, pri čemu se ova druga razvija posljednjih 150 godina, od izuma fotografije i sposobnosti da izdvojimo neki predmet, ili sliku iz nekog konkretnog vremena ili mjesta koji će pritom i dalje ostati stvarni, vidljivi i trajni.²¹

Kroz razdoblje od 500 godina pridavali smo važnost sposobnosti čitanja novina kako bismo u potpunosti mogli učestvovati u društvu kao informisani građani i obrazovani ljudi. Danas porodica, škola i sve institucije zajednice, uključujući i one medicinske i zdravstvene, imaju zajedničku odgovornost da mlade ljude pripreme za život u svijetu moćnih slika, riječi i zvukova.²² Nazovimo to „medijskom pismenošću“.

Šta je medijska pismenost?

Upravo ono što nam govore te dvije riječi – sposobnost tumačenja i stvaranja ličnog mišljenja iz stotina pa čak i hiljada verbalnih i vizualnih simbola koje svakodnevno primamo s televizije, radija, kompjutera, iz novina i časopisa i, naravno, s reklama.

To je sposobnost odabiranja i selekcije, sposobnost osporavanja i propitivanja, sposobnost da postanemo svjesni onog što se oko nas događa, a ne da budemo pasivni, pa stoga i ranjivi.

„Mlade ljude moramo pripremiti

za život u svijetu moćnih

slika, riječi i zvukova.“

UNESCO, 1982.

Istraživači koji proučavaju medije sada govore da su se televizija i masovni mediji toliko ukorijenili u naš kulturni milje da više ne bismo smjeli zadatak obrazovanja o medijima smatrati pružanjem „zaštite“ od neželjenih poruka. Naš cilj mora da bude da se pomogne ljudima da postanu kompetentni, kritični i pismeni kada je riječ o svim medijskim oblicima kako bi mogli kontrolisati interpretaciju onog što vide i čuju, a ne dopustiti da interpretacija kontroliše njih. Len Masterman, autor djela *Poučavati o medijima (Teaching the Media)*, to naziva „kritičkom autonomijom“.²³

Druge definicije naglašavaju da medijska pismenost nije u toj mjeri konačna ukupnost znanja, koliko

¹⁹ Elizabeth Thoman

²⁰ Rushkoff, Douglas, *Playing the Future: How Kids' Culture Can Teach Us to Thrive in an Age of Chaos, (Igrati se budućnosti: Kako nas dječja kultura može poučiti da napredujemo u doba haosa)*, 1996.

²¹ Iz djela Stewarta Ewena, posebno *All Consuming Images: The Politics of Style in Contemporary Culture (Sveobuhvatne slike: Politika stila u savremenoj kulturi)*, 1988.

²² Iz konačnog izvještaja, UNESCO *International Symposium on Education of the Public in the Use of Mass Media (Međunarodni simpozijum o obrazovanju javnosti o korišćenju masovnih medija)*, Grunwald, 1982.

²³ Masterman, Len, *Teaching the Media („Podučavanje o medijima“)*, 1989, poglavlje 2.

je to vještina, proces, način razmišljanja koji se, poput kompetencije razumijevanja pri čitanju, neprestano razvija. Biti medijski pismen ne znači memorisati činjenice ili statistiku vezanu za medije, već to znači postavljati prava pitanja o onom što gledate, čitate ili slušate.²⁴ U središtu medijske pismenosti jeste princip propitivanja.

Naučiti šta treba da tražimo

Šta djeca (i odrasli, takođe) treba da znaju o medijima? Tokom proteklih godina, stručnjaci za medijsko obrazovanje prepoznali su pet stvari koje bi svako trebalo da ima na umu kada je riječ o medijskim porukama, bez obzira da li one stižu upakovane kao TV *sitcom*, kompjuterska igrice, muzički video, oglas u časopisu ili film u kino-dvorani.²⁵

1. Sve medijske poruke su „konstruisane”

Bez obzira da li gledamo večernje vijesti ili prolazimo pokraj reklamnog panoa na ulici, medijsku poruku koju primamo neko je napisao (vjerovatno nekoliko ljudi), snimljene su fotografije, što je na kraju sve spojio neki kreativni grafički dizajner. Međutim, to je više od samo fizičkog procesa. Ono što se zapravo dogodilo jeste da je nešto što je smislilo ili „konstruisalo“ samo nekoliko ljudi odjednom za nas ostale postalo „tako i nikako drugačije“. Pritom je važno naglasiti da mi kao gledaoci ne vidimo i ne čujemo riječi, slike ili aranžmane koji su u procesu stvaranja bili odbačeni. Ono što vidimo, čujemo ili pročitamo jeste samo ono što je konačno prihvaćeno.

Vrlo je važno pomoći ljudima da se snađu živeći u globalnom i tehnološkom društvu, a to ćemo uspjeti ako im pomognemo da shvate kako nastaju medijske poruke, šta je ispušteno i kako mediji oblikuju ono što saznajemo i razumijevamo o svijetu u kojem živimo.

2. Medijske poruke stvarane su uz pomoć jezika kojim upravljaju njegova vlastita pravila

Svaki oblik komunikacije, bez obzira da li se radi o novinama, TV igrama ili filmovima strave i užasa, ima svoj vlastiti stvaralački jezik: zastrašujuća muzika pojačava osjećaj straha, kamera koja snima u krupnom planu sugerše intimnost, veliki naslovi signaliziraju važnost. Razumijevanje gramatike, sintakse i metaforički sistem medijskog jezika povećava naše uvažavanje i uživanje u medijskim događanjima i pomaže nam da budemo manje podložni manipulaciji. Jedan od najboljih načina da naučimo kako nastaje neki medijski proizvod jeste da učinimo upravo to – da snimimo svoj lični video, osmislimo internetsku stranicu naše izviđačke organizacije ili pokrenemo reklamnu kampanju kako bismo djecu upozorili na opasnosti od pušenja.

3. Različiti ljudi različito doživljavaju iste medijske poruke

Zbog razlike u godinama, vaspitanju i obrazovanju, ne postoji dvoje ljudi koji vide neki film na isti način ili čuju sasvim identičnu pjesmu na radiju. Čak ni roditelji i njihova djeca ne vide isti TV show! To shvatanje ruši gledište prema kojem se TV gledaoci smatraju samo pasivnim „kauč krompirom“. Možda tog i nismo svjesni, ali svi mi, čak i djeca koja su tek prohodala, neprestano nastojimo da shvatimo smisao onoga što vidimo, čujemo ili čitamo. Što više pitanja možemo postaviti o onom što doživljavamo, to smo oprezniji s odlukom da li prihvatiti ili odbiti neku poruku. Istraživanja su pokazala da djeca svih uzrasta s vremenom mogu naučiti vještine, primjerene njihovim godinama, koje su poput novih naočara s kojima mogu „čitati“ svoju medijsku kulturu.²⁶

4. Mediji su u prvom redu biznis čiji je jedini motiv profit

Novine svoje stranice najprije popunjavaju oglasima; preostali prostor posvećen je vijestima. Isto tako svi dobro znamo da su reklame dio i paket većine televizijskih programa koje gledamo. Ono što mnogi

²⁴ Iz definicije misije časopisa *Media&Values* koji je u periodu od 1977-93. izdavao Centar za medijsku pismenost (*Center for Media Literacy*).

²⁵ Prilagođeno iz dokumenata o medijskom obrazovanju Engleske i Kanade. Prvo izdanje u SAD-u pod naslovom *Five Important Ideas to Teach Your Kids about TV* („Pet važnih ideja o tome kako poučiti vašu djecu oTV-u“) autora Jay Davis *Media&Values* #52/53; jesen, 1990.

²⁶ Hobbs, Renee, *Tuning in to Media: Literacy for the Information Age (Prilagođavanje medijima: pismenost za informacijsko doba)*, 1995 video, na tržište stavio Centar za medijsku pismenost.

²⁷ Gerbner, George, „Television Violence and the Art of Asking the Wrong Question“ („Televizijsko nasilje i vještina postavljanja pogrešnog pitanja“), u *The World & I: A Chronicle of our Changing Era (Svijet i ja: Hronika našeg promjenjivog doba)*, jul, 1994.

ne znaju jeste činjenica da ono što se zaista prodaje preko televizije nijesu samo reklamirani proizvodi koji se prodaju gledaocima, već se i gledaoci prodaju oglašivačima!

Prava svrha programa koje gledamo na komercijalnoj televiziji, bez obzira radi li se o vijestima ili zabavi, nije samo da omogućе zabavu već prije da stvore publiku (i stave je u receptivno raspoloženje) tako da mreža ili lokalna stanica može sponzorima prodati vrijeme za oglašavanje njihovih proizvoda. Svaka sekunda se računa! Sponzori plaćaju vrijeme na osnovu broja ljudi koji će, prema predviđanjima TV stanice, gledati televizijski program. Sponzori, osim toga, namjenjuju svoju poruku konkretnoj vrsti gledalaca, na primjer, ženama od 20-35 godina koje troše novac na oglašavane proizvode, ili djeci od 2-7 godina koja utiču na roditeljsko trošenje novaca.

Možda to i nije ono što želimo, ali u stvari, većinu medija su nam omogućile, kako kaže Džordž Gerbner, privatne globalne korporacije koje nešto žele da prodaju, a ne porodica, crkva, škola ili čak vlastita zemlja koja ima šta da kaže.²⁷

5. Mediji imaju usađene vrijednosti i gledišta

Mediji, zbog toga što su konstruisani, nose podtekst o tome ko i šta je važno u najmanju ruku osobi ili osobama koje stvaraju određenu konstrukciju. Osim toga, mediji pričaju priče (čak i reklame pričaju neku brzu i jednostavnu priču), a pričama su potrebni likovi, mjesto radnje, početak, sredina i kraj. Izbor uzrasta, pola ili rase, pomiješani sa stilovima života, stavovima i prikazanim ponašanjima, izabrano okruženje (urbano? ruralno? imućno? siromašno?) potom akcije i reakcije za vrijeme radnje samo su neki od načina na koje vrijednosti bivaju „usađene“ u neki TV show, film ili reklamu.

Važno je naučiti kako „čitati“ razne vrste medijskih poruka kako bismo otkrili gledišta koja su u njih ugrađena. Tek tada možemo odlučiti hoćemo li prihvatiti ili odbaciti sve te poruke dok svakodnevno krčimo put kroz okruženje prepuno raznih medija.

Pet osnovnih pitanja koja možemo postaviti kada je riječ o bilo kojoj medijskoj poruci

Naučiti šta da se pita

Iz ovih pojmova proizlazi niz od pet osnovnih pitanja²⁸ koja se mogu postaviti u vezi s bilo kojom medijskom porukom. Obratite pažnju na to kako svako od njih otvara slojeve sve detaljnijih pitanja:

1. Ko je autor ove poruke i zašto je šalje?
2. Koje su tehnike korišćene da bi privukle moju pažnja?
3. Koji su stilovi života, vrijednosti i stavovi predstavljeni u poruci?
4. Mogu li drugi ljudi ovu poruku razumjeti drugačije?
5. Šta je u ovoj poruci ispušteno?

Postupak ispitivanja se primjenjuje na konkretan medijski „tekst“ – prepoznatljivu proizvodnju ili publikaciju, ili dio nje: jednu epizodu *Power Rangers*-a, reklamu za Pepsi, jedno izdanje časopisa OK, pano-reklamu za Nikšićko pivo, fotografije i članke o pljački banke na naslovnoj strani nekih novina, televizijski prenos sportskog takmičenja. (...).

Bitna pitanja

Da bismo postali odrasli koji dobro funkcionišu u društvu prepunom medija, moramo biti u stanju da napravimo razliku između različitih medijskih oblika, znamo postaviti bitna pitanja i poznamo osnovne, gore opisane pojmove. Iako je većina odraslih na časovima književnosti naučila da razlikuje pjesmu od eseja, zaprepašćuje činjenica da mnogi ne znaju razliku između dnevnih novina i tabloida koje izdaju velike samoposluge.

Kako se sada informacije o domaćim i svjetskim događanjima sve više prenose preko televizije i interneta, pojedinci moraju naučiti kako sami da utvrde istinitost informacija, kako da provjere izvore i uporede i suprotstave različite verzije iste informacije da bi mogli da otkriju pristrasnost ili kontrolu političkog „spina“ (...).

²⁸ Zahvalnost Renée Hobbs za trud oko artikulisanja ovih bitnih pitanja tokom njenog rada u razredu.

Tri koraka do uspjeha: prikaz efektivnog programa medijske pismenosti

„Medijska pismenost” jeste pojam koji obuhvata tri međusobno povezana pristupa koji imaju za cilj svim građanima, bez obzira na uzrast, prenijeti potrebna znanja o medijima:

Prvi pristup je jednostavno postati svjestan važnosti dobro uravnotežene i vođene medijske „konzumacije” – pomoći djeci i porodicama da odaberu ono što je zdravo i da uspješno kontrolišu količinu vremena provedenog uz televiziju, gledanje videa, kompjuterske igrice, filmove i razne štampane medije.

Drugi pristup je podučavanje posebnih vještina kritičkog gledanja – naučiti analizirati i preispitivati ono što je na ekranu, kako je stvarano i šta je možda izostavljeno. Vještina kritičkog gledanja medija najbolje se uči na nastavi koja se temelji na istraživanju i interaktivnim grupnim aktivnostima, kao i kreiranju i proizvodnji vlastitih medijskih poruka.

Treći pristup – društvena, politička i ekonomska analiza – ide dublje od samog ekrana (preko kojeg primamo medijske slike) s ciljem detaljnijeg istraživanja o tome ko proizvodi medije koje pratimo i u koju svrhu? Kakav je uticaj medija u našoj kulturi i kako pristupamo problemima kao što su medijsko nasilje, rasni stereotipi i potrošačka kultura (konzumerizam)?

Kroz istraživanje, raspravu i akcione projekte odrasli, jednako kao i mladi, posmatraju kako svako od nas (i svi mi zajedno u društvu u kojem živimo) uzima i tumači svoja medijska iskustva i kako masovni mediji upravljaju našom globalnom potrošačkom ekonomijom. Ovaj pristup može pripremiti teren za različita medijska zalaganja u smislu osporavanja ili zaštite opšteg interesa ili korporativnog ponašanja.

Iako se možda čini da televizija i elektronski mediji nude najuvjerljivije razloge promovisanja medijskog obrazovanja u savremenom društvu, principi i praksa medijske pismenosti mogu se primijeniti jednako na sve medije, od televizije do reklamnih majica, od panoa do interneta.

Skraćeni tekst

©2003 Center for Media Literacy

www.medialit.org/

Za niz dodatnih modela medijskog obrazovanja posjeti www.media-awareness.ca/